

A mozgást kifejező igék szinonimikája korai bibliafordításainkban*

68. Nézzük meg azokat az igéket is, amelyeknek csak történeti szótárainkban van értelmezése, a Vulgáta szövegében nem fordulnak elő.

advento. Jelentése: 'közeledik', (gyorsan) 'előnyomul'. C.: *El Kozelgetek* [!]; MA.: *Elközgelgetec, Iödögelec*; PP.: *Közelgetek, Jödögelek*.

antegredior. Jelentése: 'előremegy', 'megelőz'. C.: *Elöl megyők*; MA.: *Elöl elmegec*; PP.: *Elöl-megyek*.

assector. Jelentése: 'állandóan kísér', 'követ'. C.: *Vtanna iárok, mellötteforgodom*; MA.: *Vtanna jároc, mellette forgodom*; PP.: *Utánna járok, Mellette, vagy nála forgok*.

circumambulo. Mai szótáraink nem közlik. C.: *Környwl iárom*; MA.: *Körű ljaroc*; PP.: *Környül-járok*.

commeo. Mai szótáraink nem közlik. PP.: *Jövök, Mégyek, Járok*.

commeto. Jelentése: 'jár-kel'; 'jön-megy', 'eljárogat'. C.: *Járok, megyők*.

contravenio. Mai szótáraink nem közlik. C.: *Ellene megyők*; MA.: *Ellen megec*; PP.: *Ellene-mégyek*.

* L. MNy. 2003: 94—112, 242—6, 375—80.

correpto. Jelentése: 'elbújik', 'lopódzik'. C.: *Be mászok, tsuszok*; MA.: *Mafzoc Czufzoc*; PP.: *Máfzok, Tsúfzok*.

degredior. Jelentése: 1. 'elmegy', 'távozik', 2. 'eltér', 'elkalandozik'. C.: *Alá megyok* [!]; MA.: *Alamegyec*; PP.: *Alá-mégyek*.

divagor. Nincs szótározva. C.: *Ide-stova kuritolok, budosom*; MA.: *Ideftova budofom, Czavargoc*; PP.: *Ide's tova bújdosom, tsavargok*.

meo. Jelentése: 'megy', 'mozog'. C.: *megyok* [!], *destonaiarok* [!]; MA.: *Megyek, Iaroc*; PP.: *Megyek, Járok*.

obambulo. Nincs szótározva. C.: *Alasfel setalok, iarok*; MA.: *Ideftova jároc, Setáloc*; PP.: *Ide's tova járok, Sétálok*.

obvenio. Jelentése: 1. 'megérkezik'; 2. 'kínálkozik', 'megesik'. C.: *Történem*; MA.: *Történem, Előjövóc*; PP.: *Eleibe jövök, Reá-akadok, Valakinek adatom*.

occedo. Jelentése: 'odamegy', 'szembemegy'. C.: *Elődbe megyek*; MA.: *Eleibe megyek*.

pererro. Jelentése: 'bebarangol', 'bejár'. C.: *El budosom*; MA.: *Elbudofom, Tevelgóc*; PP.: *El bújdosom, El-járom, Bé-járom*.

perlustro. Jelentése: 1. 'bejár'; 2. 'átvizsgál'. C.: *Eiarō, meg nezegeten* [!], *fel fitelen* [!]; MA.: *Megjarom, Nezegetóm*; PP.: *Meg-járom, Nézegetem*.

permeo. Jelentése: 1. 'átmegy', 'átjár'; 2. 'célhoz ér'. C.: *Altal iarom*; MA.: *Altaljarom, folyom*; PP.: *Altal-járom, Folyom*.

perrepto. Jelentése: 'végigmászik', 'kúszik'. C.: *Altal maszom*; MA.: *Elmafzoc, altal czufzoc*; PP.: *El-máfzok, El-tsúfzok*.

pervado. Jelentése: 1. 'átmegy'; 2. 'bejár', 'célhoz ér'. C.: *Vtat nytok*; MA.: *Eljarom. Vtat nyitoc*; PP.: *El-járom, Útat nyitok*.

praegredior. Jelentése: 'elől megy', 'elvonul vmi mellett'. C.: *Elől megyők*, MA.: *elől megyec*; PP.: *Elől mégyek*.

prod(e)ambulo. Jelentése: 'előtte sétálgat'. C.: *Kwól [!] iárok*; MA.: *Kú vól fetaloc*; PP.: *Emide amoda sétálok*.

rebito. Jelentése: 'visszatér'. C.: *Meg térők*; MA.: *Megterec*; PP.: *Meg-térek, Utamból vízfzaterék*.

redambulo. Jelentése: 'visszajön', 'visszasétál'. C.: *Vizza terők*; MA.: *Vízfzateróc, vízfza jároc*; PP.: *Vízfza-térek, Vízfza-jövök*.

retrogradior. Mai szótáraink nem közlik. C.: *Hatra megiec, vizza terek*; MA.: *Hatra megyek, Vízfzalépec*; PP.: *Hátra-mégyec, Vízfza-lépek*.

revenio. Jelentése: 'visszatér', 'hazamegy'. C.: *Meg ióuők*; MA.: *Megjövóc*; PP.: *Meg-jövök*.

sugredior. Jelentése: 'közeledik', 'előrenyomul'. C.: *Be mazok, be megyők*; MA.: *Megyek alatomba, orozva alaja megyek*; PP.: *Titkon utánna mégyek*.

superscando. Jelentése: 'átlép', 'áthág'. C.: *Fől megyők*; MA.: *Főlmegek*; PP.: *Fel-mégyek, Hágok*.

supervado. Jelentése: 'áthalad', 'áthág'. C.: *Altal hagom, raita altal megyők*; MA.: *Altal-hagom, rayta altalmegyők*; PP.: *Által-hágom, Rajta általmégyek*.

transabeo. Jelentése: 'keresztülhatol', 'átdőf'. C.: *Altal megiek*; MA.: *Elaltal megyek*; PP.: *Által-megyek*.

69. Összefoglalva vizsgálódásaim eredményeit megállapítható, hogy a Vulgatában előforduló, mozgást kifejező 67 latin (alapalakú és igekötős) igének a korai bibliafordításokban található értelmezései — a megvizsgált példatár alapján — legnagyobb részben helyesek, de olyan fordításokat is találunk, amelyek többé-kevésbé eltérő jelentésűek. Noha a korai fordítók igyekeznek híven követni a latin szövegeket, a jelentésstanból ismert okok miatt az értelmezés több esetben helytelen. Ezek szerint a magyarra fordított igéket (igei szerkezeteket) három csoportba lehet sorolni:

1. alapjelentésükben és igekötős alakjukban is mozgást fejeznek ki; 2. átvitt értelemben mozgásnak foghatók fel; 3. a magyarra fordított kifejezés teljesen eltér a latin ige (szótári) jelentésétől.

Az első csoportba a következő igéket soroltam: *megy, mendegél*: abeo, accedo, ambulo, eo, gradior stb. (223 előfordulással); *jön*: advenio, intro, pervenio, meo stb. (131); *tér, térül*: pergo, recedo, redeo, regredior stb. (77); *jut*: devenio, exeo, transcendo stb. (45); *kel 'indul', 'megelőz'*: exeo, occurro, praecedo (39); *száll*: ascendo, supervenio, transeo stb. (36); *közelget, közelít*: advento, appropinquo, proximo stb. (35); *hág*: ascendo, conscendo, scando stb. (35); *ér, érkezik*: accedo, advenio, intro, pervenio stb. (29); *távozik*: abscedo, digredior, revertor (28); *követ*: sequor, subsequor (24); *ered 'indul'*: abeo, gradior, vado (19); *bujdosik*: divagor, peragro, vagor stb. (17); *fordul 'visszatér'*: redeo, revertor, transgredior (16); *gyűlik, gyülekezik*: convenio, ingredior (16); *elővesz 'megelőz'*: occurro, praecedo, praevanio (15); *sétál, sétálgat*: ambulo, incedo, prodambulo (15); *folyik*: abeo, devenio, permeo, pertranseo (11); *műlik (idő)*: dilabor, recedo, transeo (10); *kereng*: circumeo (9); *lép*: egredior, introgredior, regredior (8); *mászik*: repo, correpo, suggredior (8); *vépik*: accedo, procedo (8); *ballag*: deambulo, exambulo (5); *nyomotik*: egredior, eo (5); *találkozik 'szembejön'*: occurro, obvio (5); *csúszik*: correpo, perrepo (4); *fut, futkos*: recedo, transeo (4); *halad*: antecedo, supergredior (4); *terjed*: eo, perambulo (4); *eltévelyedik, tévelyeg*: aberro, pererro (4); *elhagy*: discedo, pertranseo (3); *kerül*: circumeo, eo, pertranseo (3); *előlmúl*: praecedo, praevanio (3); *csavarog*: divagor, vagor (2); *hat 'hatol'*: exeo, pertranseo (2); *elindul*: abeo, proficiscor (2); *(utána) következik*: subsequor (2); *rohan*: exeo, transeo (2); *takarodik*: abscedo, recedo (2); *körülvesz*: circumeo, venio (2); *kuritol 'kószál'*: divagor (1); *repül*: transeo (1); *kiszéjjül*: procedo (1); *tart vhova*: secedo (1); *vándorol*: vagor (1).

A második csoportba azok az igék tartoznak, amelyek mozgást kifejező igékkel helyettesíthetők. A párhuzamos szövegek átültetői ezeket használják is. Ide tartoznak például a következő igék: *elolvad 'szétmegy'*: devenio (KárB.); *előlél 'megelőz'*: praecedo (DK.); *előtalál 'szembetalálkozik'*: egredior, obvio (KárB.); *előtámad 'előjön'*: procedo (DK.); *kiomol 'kifordul'*: circumeo (KárB.); *leledzik 'ügyben eljár'*: ambulo (MA., AK., FeK., DK.); *megkörmöyez 'körüljár'*: circumeo, eo (BK., KárB.); *mejtámad 'nekimegy'*: supervenio (KárB.); *származik 'előjön'*: procedo (MK., JordK.); *vétkezik 'szabályt áthág'*: transgredior (JordK., KárB.); stb.

A harmadik csoportba azok az igék tartoznak, amelyek jelentése teljesen eltér a latin igékétől. Ezek jó része Károlinál található, ő ugyanis a szöveg szerinti magyarítás mellett a kifejezések veretes szépségére is törekedett. E csoport igéire lássunk néhány példát: *adatik 'eljut'*: supervenio (PP.); *elhajol 'igazságtól eltér'*: discedo (KárB.); *elővezet 'közeledik'*: appropinquo (JordK.); *esik vkire (harag) 'száll'*: dilabor (DK.); *kiszabadul 'felszínre kerül'*: emergo (C.); *megegyezik, szegődik, szerződik 'közös elhatározásra) jut'*: convenio, venio (C., MA., PP., MK., JordK., KárB., ez a jelentés a latinban is megvan); *meghírheshzik 'hír) elterjed'*: perambulo (MK.); *megront, megtör 'szabályt) áthág'*: transgredior (JordK., KárB.); *megűt 'nekimegy'*: supervenio (KárB.); *megváltozik 'sápadtság) eltávozik'*: abscedo (KárB.); *ráakad 'előfordul'*: occurro (KárB.); *ráütözik 'rátalál'*: obvio (MA.); *változik 'porba) visszatér'*: revertor (AK.); stb.

Bár ezúttal a konkrét mozgásokat kifejező latin igékből kiindulva vizsgáltam korai bibliafordításainkat, a konkrét jelentéstől az elvont felé haladás sok esetben megfigyelhető (l. a példátárat). Mindkét nyelvben egyrészt a praefixumok, illetve igekötők, másrészt a vonzatok hoznak létre ilyen, a jelentésből jól ismert jelentésváltozásokat.